

อัตลักษณ์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาการนำอัตลักษณ์มาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแหล่ง  
มรดกโลกเมืองอยุธยา

Identity and Tourism : The Study of Applying Identity for Cultural Tourism of  
Ayutthaya, Thailand

ดร.บุรกรณ์ บริบูรณ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

ผศ.ดร.ณกมล ปุณฺณเขตต์ทิกุล

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

รศ.ดร.ณัฐจิตา โรจนประศาสน์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตตรัง

boorakorn@gmail.com

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ 1) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ของเมืองอยุธยา ประเทศไทยภายใต้ความเป็นยุคโลกาภิวัตน์ และ 2) เพื่อศึกษาบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการสนับสนุนและส่งเสริม ให้เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ของความเป็นชาวอยุธยา มีหลากหลายตามความหลากหลายของชาติพันธุ์ แต่สาระสำคัญที่เป็นลักษณะร่วมของชาวอยุธยา คือ 1) อัตลักษณ์ความรู้สึกรู้สึกความเป็นชาวอยุธยา มีความผูกพันกับประวัติศาสตร์ที่เคยเป็นเมืองหลวงของไทยที่มีความรุ่งเรืองและอุดมสมบูรณ์ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงร่วมสมัยเดียวกันนั้น และความรู้สึกเกี่ยวข้องกับการสูญเสียเอกราชให้แก่พม่า ความเป็นชาวอยุธยาจึงสัมพันธ์กับความเจริญรุ่งเรืองในขณะเดียวกันก็ผสมผสานกับการสูญเสียเอกราช อัตลักษณ์ดังกล่าวยังได้รับการสืบทอดในอดีตดารา เรืองเล่า ภาพยนต์และละคร 2) อัตลักษณ์ที่แสดงร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่แสดงความเจริญรุ่งเรืองและความสูญเสีย นั่นคือ ศิลปกรรม ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและศิลปกรรมที่ทิ้งร่องรอยในอดีตไว้ในความทรงจำ อัตลักษณ์ทั้งสองถูกอธิบายความเป็นชาวอยุธยาโดยชาวอยุธยา คนนอกที่มีเชื้อชาวอยุธยาและชาวอยุธยา รับเอาคติคนนอกมานิยามชาวอยุธยาเพื่อปฏิสัมพันธ์กับคนนอกผ่านการความตกลึกของการสัมผัสกันทั้งสองไว้ในตนเอง เป็นชาว “อยุธยา”

ทั้งสองอัตลักษณ์ชาวอยุธยาพยายามอนุรักษ์ไว้โดยการร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกประเทศ การอนุรักษ์อัตลักษณ์อันแรกที่เกี่ยวข้องกับคนจะผ่านการละเล่น กิจกรรมการแสดงในเนื่องในประเพณีที่คนในชุมชนร่วมกันสืบสาน การอนุรักษ์อัตลักษณ์เป็นการสร้าง

สิ่งใหม่หรือการจำลองให้เหมือนอดีต การอนุรักษ์อัตลักษณ์ประการคือศิลปกรรมหลังผ่านหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจและภาคเอกชน ระยะแรกเพื่ออนุรักษ์ให้คงความศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาเพื่อแสดงคุณค่าความเป็นอารยและปัจจุบันเพื่อการท่องเที่ยวตามลำดับ

**คำสำคัญ:** ท่องเที่ยว, อัตลักษณ์, ออยุธยา

## ABSTRACT

The purpose of the study is 1) to study the existence and continuity of the identity of Ayutthaya. 2) to study the role of cultural tourism; t support and promote the existence of identity and culture in the ancient city of Ayutthaya, Thailand

The results show that the identity of Ayutthaya has diverse of ethnic groups. The essence of the Ayutthaya identity is 1) the identity of Ayutthaya is related to the history of Thailand's rich capital and related to the Burmese city. Ayutthaya is associated with prosperity and loss. 2) Identities that are historical traces of prosperity and loss are fine arts such as architecture, sculpture and fine arts that leave traces in the past in memory.

Both two identities of Ayutthaya were described as adopted an outsider to define the Ayutthaya people for interaction with outsiders through the crystallization of the two perspectives on their own as “the people of Ayutthaya”. Those are preserved by the cooperation of relevant agencies both inside and outside the country. Conservation of the first identity involves people going through the play. Performances in the traditions shared by the people in the community. Conservation of identity through government agencies. Enterprises and private sector. The first step is to conserve the sacred. Later, to show the value of civilized and current tourism

**Keywords:** Cultural Tourism, Identity, Ayutthaya

## บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่เพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจโดยการใช้ต้นทุนน้อยที่สุด แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 8 (2540-2544) (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2540: 54) ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเป็นฐานในการพัฒนาประเทศจากที่ประเทศได้ประสบกับปัญหาเศรษฐกิจในช่วงนั้น ด้วยการนำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนา ดังเนื้อหาใน ส่วนที่ 3 บทที่ 4 ของแผนว่า “ส่งเสริมวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวและการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจและ

สังคม” และ “สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐและท้องถิ่นในการทำนุบำรุงสร้างสรรค์และพัฒนาโบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน หอสมุด ฯลฯ อีกทั้งข้อความว่า ส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสัญจรทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกความรู้ ความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของวิถีชีวิตภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนเองและผู้อื่น (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2540: 55-56) รวมทั้งดูแลป้องกันและแก้ไขผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกิจกรรมดังกล่าว สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยซึ่งเป็นฐานแม่บทของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนพัฒนาด้านต่างๆใช้เป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาต่อมา ข้อความในรัฐธรรมนูญบางตอนว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 46 ความว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวในปี 2554-2559 ได้วางวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวของไทยคือ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถ ในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้ โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน” และได้กำหนด 5 ยุทธศาสตร์ในการพัฒนายุทธศาสตร์ที่สำคัญที่เกี่ยวกับการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของงานวิจัยนี้ก็คือ ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนและยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2554: 26)

ในด้านปรากฏการณ์ของปริมาณการท่องเที่ยวของประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ปริมาณนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นและน้อยลงตามสถานการณ์การเมืองและภัยพิบัติของโลกและประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ปริมาณจำนวนนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในประเทศไทยเฉลี่ยปีละประมาณ 3 ล้านคน มีอัตราเติบโตเฉลี่ยสะสมร้อยละ 5 ต่อปีอัตราการเติบโตเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวเป็นอันดับ 7 ของเอเชีย โดยมาเลเซียและพม่ามีการเติบโตเฉลี่ยอันดับที่ 1 และ 2 ตามลำดับ โดย พ.ศ. 2553 เป็นปีที่ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวสูงที่สุดจำนวน 15.8 ล้านคน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554: 10) ในภาพรวมของอาเซียน องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (United Nations World Tourism Organization, UNWTO) ได้ประเมินไว้ว่า จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะเพิ่มขึ้นจาก 21 ล้านคนในปี ค.ศ.1990 เป็น 133.3 ล้านคนในปี ค.ศ. 2020 นั้น ในจำนวนของกลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ดังกล่าว มีแนวโน้มจะแสวงหารูปแบบของการท่องเที่ยวใหม่ด้วยสุดแดน วิสฤทธิลักษณ์ และคณะ., 2556:

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ ความหมายอัตลักษณ์เน้นตัวบุคคลที่แสดงออกทั้งปรากฏให้เห็นทางรูปธรรมและผ่านสัญลักษณ์ทางนามธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอยุธยา ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะเน้นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ กล่าวคือศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านโบราณวัตถุและโบราณสถานที่ตกทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นเมืองหลวงมรดกทางวัฒนธรรมจะมีความสัมพันธ์กับความเป็นชาวอยุธยา โลกทัศน์ ชีวทัศน์ของชาวอยุธยา การท่องเที่ยวอยุธยาไม่เพียงแต่นักท่องเที่ยวจะศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์เท่านั้น ในอีกมิติหนึ่ง ความเป็นชาวอยุธยาที่เป็นลักษณะเฉพาะตนมีการสร้างวัฒนธรรมใหม่ เช่น ประเพณี กิจกรรม พิธีกรรม เป็นต้นที่สะท้อนความเป็นชาวอยุธยา การสร้างอัตลักษณ์ใหม่เป็นผลผลิตของอัตลักษณ์การสร้างสรรค์ที่ได้หล่อหลอมคนอยุธยาอย่างยาวนาน การท่องเที่ยวอยุธยาเป็นประเด็นน่าสนใจในแง่ของการสร้างอัตลักษณ์ใหม่จากอัตลักษณ์สอดคล้องกับการกระแการท่องเที่ยวในปัจจุบันอย่างไร

### วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ของเมืองอยุธยา ประเทศไทยได้ความเป็นยุคโลกาภิวัตน์ และ เพื่อศึกษาบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในเมืองโบราณอยุธยา ประเทศไทย

### วิธีดำเนินการวิจัย

#### ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

- 1 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิจากการค้นคว้าเอกสารทางประวัติศาสตร์ของเมืองหลวง พระบาง
- 2 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ในพื้นที่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ดังนี้ ระดับนโยบาย จำนวน 2 คน และ และเจ้าหน้าที่รัฐด้านการดูแลรักษามรดกโลก 1 คน

**เครื่องมือในการศึกษา** ระดับปฏิบัติตามแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของเมืองโบราณ จำนวน 10 คน ระดับผู้ประกอบการ จำนวน 6 คน ได้แก่ ตัวแทนผู้ประกอบการค้าขาย 5 คน ได้แก่ ร้านขายของที่ระลึก สินค้าพื้นเมือง ผู้ประกอบการวัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นจำนวน 1 คน โดยมีเครื่องมือในการศึกษา คือ 1 แบบสังเกต และ 2 แบบสัมภาษณ์

**วิเคราะห์ข้อมูล** ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้นำจัดระบบ เพื่อให้ง่ายต่อการแปลผล และนำข้อมูลที่จัดระบบมาวิเคราะห์ และตีความเพื่อสรุปผล

## ผลการศึกษาและอภิปรายผล

### 1 การดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และการสืบสานอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ของชาวอยุธยาปรากฏอยู่ใน 2 ลักษณะ ได้แก่ ประการแรก ปรากฏในวิถีคิดและพฤติกรรมการแสดงออกของชาวอยุธยาผ่านกิจกรรมอื่นๆที่ยังคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน และ แต่ลักษณะที่เป็นรูปธรรมแสดงร่องรอยปรากฏในโบราณสถาน โบราณวัตถุ

**ประการแรก อัตลักษณ์วิถีคิด** เป็นสำนึกร่วมการปฏิสัมพันธ์กับพม่าระยะยาวนานก่อให้เกิดประวัติศาสตร์และก่อให้เกิดอัตลักษณ์ความเป็นชาวอยุธยาแตกต่างจากชาวสุโขทัย ชาวล้านนาและชาวนครศรีธรรมราชอย่างชัดเจน การปฏิสัมพันธ์กับพม่าในฐานะคู่แข่งอันยาวนานก่อให้เกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในเชิงลบก่อให้เกิดการทำลายล้างชีวิตและอารยธรรมของมนุษย์อย่างมหาศาล ก่อให้เกิดโศกนาฏกรรมของชะตากรรมชีวิตมนุษย์ทั้งสองฝ่าย ในเชิงบวกก่อให้เกิดการแข่งขันด้านทหาร ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยีและการเคลื่อนย้ายประชากร

ประชากรชาวอยุธยามีความหลากหลายชาติพันธุ์อย่างมากสืบเนื่องมาจากอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจ ในสมัยพระนารายณ์เชื่อกันว่าชาวอยุธยามีประมาณ 1,900,000 คน ชาติพันธุ์หลักคือ ไทยสยาม และมีชาติพันธุ์อื่นเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เช่น มลายู มอญ เขมร ญวน ลาว ทั้งที่มาเองและโดนกวาดต้อน นอกจากนี้ยังมี จีน อินเดีย ญี่ปุ่น เปอร์เซีย โปรตุเกส ฮอลันดา ฝรั่งเศส อังกฤษ สเปน กลุ่มหลังมาค้าขายและมาเป็นทหาร ตลอดจนเป็นผู้เชี่ยวชาญ ต่อมาได้ทั้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมหลงเหลือในปัจจุบันคือ สถาปัตยกรรม กล่าวได้ว่าในสมัยอยุธยาเป็นสมัยที่รุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจที่สุดในเอเชีย

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอยุธยาเมื่อนำกรอบทางชาติพันธุ์ปัจจุบันอธิบายแล้ว ชาวอยุธยาเป็นคนไทย แต่คนไทยอาจจะไม่ใช่ชาวอยุธยา เพราะรัฐชาติในสมัยก่อนประกอบด้วยหลายหัวเมืองไม่ขึ้นต่อกันอย่างที่ได้อธิบายแล้ว ชาวล้านคือชาวล้านนา ชาวนครศรีธรรมราชคือชาวนครศรีธรรมราช ชาวสุโขทัยคือชาวสุโขทัย และชาวอยุธยา ก็คือชาวอยุธยา แต่หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาไทยได้รวมศูนย์อำนาจในบางกอกจึงเรียกชาวเมืองดังกล่าวทั้งหมดและนอกเหนือจากนี้ว่าชาวสยาม และย้อนสำนึกในอัตลักษณ์ว่าเราเป็นคนไทยและชาวอยุธยาเป็นคนไทย อยุธยาจึงเป็นเมืองหลวงของไทยในอดีตเป็นตัวแทนของคนไทยทั้งหมด

อัตลักษณ์ภายในสำนึกของชาวอยุธยาในปัจจุบันเป็นสำนึกร่วม หมายถึง คนไทยมีความสำนึกเดียวกับชาวอยุธยา คือ เสียกรุงเมื่อปี พ.ศ. 2310 ความเป็นชาวอยุธยาคือความเจริญรุ่งเรืองและเป็นคู่ต่อสู้กับพม่าตลอดมาจนถึงปัจจุบัน เมื่ออธิบายของความรักชาติหรือความสามัคคีจะใช้พม่าเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างความสามัคคี เพลงชาติไทยก็ใช้เนื้อหาอิงอยู่กับสถานการณ์การเสียกรุงอยุธยา

การเสียดูกรงอยุธยาได้ทั้งประวัติศาสตร์และโบราณสถานสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นชาวอยุธยาที่แสดงความเจริญรุ่งเรืองทุกด้าน ได้เป็นมรดกและและใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในเวลาต่อมา

**ประการที่สอง อัตลักษณ์ที่เป็นวัตถุ** ได้แก่ ด้านพุทธศิลป์ แยกออกเป็น ปฏิมากรรม สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม

ปฏิมากรรมทางศาสนา หมายถึง สิ่งที่เกิดการก่อสร้าง การปั้น ซึ่งเห็นได้สามมิติ เช่น พระพุทธรูป ภาพแกะสลักครั้งตัวที่ยื่นออกมา เป็นต้น

สถาปัตยกรรม หมายถึง สิ่งก่อสร้าง เช่น อาคาร โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป คูเมือง เป็นต้น

จิตรกรรม ภาพวาดที่ฝาผนัง

ในงานชิ้นนี้เลือก สิ่งที่น่าสนใจที่สุดของพุทธศิลป์เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชาวอยุธยา คือ สถาปัตยกรรม และอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกที่โดดเด่นที่สุดคือสถาปัตยกรรมนั่นเอง

สถาปัตยกรรมในยุคร่วมสมัยของชาวอยุธยาขณะที่สร้างขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อ ความคิด พฤติกรรม บรรทัดฐานของการจัดระเบียบทางสังคมและต่อระบบการเมืองในสมัยนั้นด้วย

งานจิตรกรรมและสถาปัตยกรรมจึงทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวทางจักรวาลวิทยาเช่นเดียวกับวรรณกรรมอื่น เพียงแต่เสนอในรูปลักษณะใหม่ที่ผู้ทำความเข้าใจได้ศึกษาผ่านสายตา สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมจึงเป็นการรับจารีตและเชื่อมต่องานวรรณกรรมเป็นงานศิลปะแขนงหนึ่ง

งานสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยาไม่มีความแตกต่างกันมากนักกับสมัยสุโขทัย จะแตกต่างเพียงเล็กน้อยที่ในสมัยสุโขทัยให้ความสำคัญแก่สถูป (จารีตนี้ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาเถรวาทสมัยพระเจ้าอโศก ในอินเดียต่อเนื่องมาถึงอินเดีย พม่าและไทย) ในสมัยอยุธยาให้ความสำคัญกับเจดีย์มากกว่าสถูป

ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมสะท้อนอัตลักษณ์ชาวอยุธยาสถานะที่ถือว่าเป็นเมืองของคนดี และสถานะของพระมหากษัตริย์ในยุครัตนโกสินทร์จึงเป็นทั้งความเป็นเทพ ผู้ทรงธรรม พระอริยะและตัวแทนของสื่อสัมพันธ์กับธรรมชาติและจักรวาลอยู่ในบุคคลเดียวกัน จะเห็นได้ว่าบางพระราชกรณียกิจพระองค์อยู่ในฐานะความเป็นเทพ บางพระราชกรณียกิจพระองค์อยู่ในฐานะพระโพธิสัตว์ บางพระราชกรณียกิจพระองค์เป็นตัวแทนของโลกธรรมชาติ ทั้งนี้การแสดงในความหมายได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ อย่างไรก็ตามคุณสมบัติสามประการจะไม่แสดงลักษณะใดลักษณะโดยเฉพาะแต่มีลักษณะสอดประสานเป็นเนื้อเดียวกันตรงกับความหมายสถาปัตยกรรมจะสื่อ และคติอีกชุดหนึ่งที่เพิ่มเข้ามานอกเหนือจากคุณสมบัติสามประการก็คือพระราชวินิจฉัยการตัดสินพระทัยส่วนพระองค์เหตุการณ์ซึ่งอาจจะไม่ยึดคติใดๆ สามประการข้างต้น หรืออาจจะปฏิเสธคุณสมบัติดังกล่าวก็ได้ แต่ได้ประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏพระมหากษัตริย์ปฏิเสธคุณสมบัติดังกล่าว



สถาปัตยกรรม (โบสถ์ วิหาร เจดีย์) ที่สำคัญของชาวอยุธยาที่หลงเหลือในปัจจุบันที่เป็นตัวแสดงอัตลักษณ์คือสถานะภาพของพระมหากษัตริย์ในอดีตและแสดงอัตลักษณ์ของชาวอยุธยาในฐานะเป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่ชาวอยุธยาได้อ้างอิงถึงควมมีอารยธรรมและเป็นอัตลักษณ์ใหม่ภายใต้ความหมายการแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน ได้แก่

1) วัดพระศรีสรรเพชญ์ 2) วัดมหาธาตุ เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) โปรดให้สถาปนาขึ้น 3) วัดราชบูรณะ เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 โปรดให้สถาปนาขึ้นใน 4) วัดพระราม เป็นวัดที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) 5) วิหารพระมงคลบพิตร พระมงคลบพิตร เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 6) วัดสุวรรณาการาม เป็นวัดสำคัญประจำราชวงศ์จักรี 7) 7 วัดใหญ่ชัยมงคล เป็นวัดที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) โปรดให้สร้างขึ้น

วัดในสมัยอยุธยาที่มีสถาปัตยกรรมเป็นส่วนประกอบสำคัญ คือ เจดีย์ เป็นวัดประจำรัชกาล และเป็นแม่แบบของวัดในสมัยรัตนโกสินทร์ยึดถือ คือ วัดภูเขาทอง และวัดมหาธาตุ (ซึ่งชื่อนี้มีทุกสมัย)

## 2 การรักษาและดำรงอัตลักษณ์

ตามที่วิจัยได้ตัวอย่างอัตลักษณ์ชาวอยุธยา 3 ประการที่เด่นๆ เป็นตัวแทนอัตลักษณ์ของชาวอยุธยาทั้งหมดคือ 1) สถาปัตยกรรมทางศาสนา 2) สถาปัตยกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์และสถานที่เป็นหลัก ทั้งสองอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่อยุธยาได้รับการยกเป็นมรดกโลก หากไม่มีสองอัตลักษณ์ดังกล่าว อยุธยาจะไม่สามารถเป็นมรดกโลกได้ และ 3) ประเพณี ซึ่งเป็นประเพณีประดิษฐ์ในปัจจุบัน พัฒนาการของอัตลักษณ์จึงเน้นการอธิบายอัตลักษณ์ของประการข้างต้นที่เป็นอัตลักษณ์ที่ได้ยกย่องเป็นมรดกโลก

การดำรงอัตลักษณ์ดังกล่าวมีพัฒนาการเริ่มจากการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา สภาพบ้านเมืองในขณะนั้นคือ “วัดวาอารามก็ร้างไปหมดเพราะพวกพระสงฆ์ได้หนีทิ้งวัดไปสิ้น ผาเหลืออยู่เดี๋ยวนี้ไม่มีใครนับถือเหมือนแต่ก่อนแล้ว ถ้าใครขึ้นครองผ้าเหลืองในเวลานี้ต้องอด การที่เป็นเช่นนี้ไม่เฉพาะแต่ในกรุงและตำบลใกล้เคียง แต่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จยกทัพไปแห่งใดก็เป็นเช่นนี้ทั่วไป... การที่วัดวาอารามร้างว่างเปล่า และพระพุทธรูปถูกทำลายลงเช่นนี้ เป็นการกระทำที่เราหวังดีสำหรับศาสนาของเราในภายภาคหน้า...” (ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 23, 2511: 95-96) สภาพการณ์เช่นนี้ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูแต่กระทำไม่ได้ตลอดก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน ในสมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระพุทธรูปศาสนาจึงได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่ง

การดำรงอัตลักษณ์ของอยุธยา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็นยุค มีเนื้อหาสรุปสาระสำคัญ ดังนี้

### ในยุคอดีต

1 ยุคธนบุรีและสมัยรัชกาลที่ 1 การฟื้นฟูอัตลักษณ์ในรอบในสมัยนั้นคือการปฏิสังขรณ์ให้เหมือนดังเดิม อิฐหรือสิ่งของบางก่อสร้างส่วนหนึ่งได้ถูกเคลื่อนย้ายมาสร้างบางนอก การดำรงอัตลักษณ์โดยปฏิสังขรณ์ในระยะแรก เน้นศาสนสถานเป็นหลัก ได้แก่วัด เพราะเชื่อว่าได้ทำกุศลยิ่งใหญ่

สมัยนี้มีกฎหมายตราสามดวงลงโทษผู้ขโมยหรือทำลายสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ถือว่ามีนโยบายครั้งแรกในการอนุรักษ์ เป้าหมายคือ “รักษาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เอาไว้” แนวคิดคือซ่อมให้เหมือนเดิมด้วยวิธีการแบบช่าง ผู้เป็นตัวตั้งตัวตีคือ พระมหากษัตริย์

2 ยุคสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งได้ศึกษาและเดินทางดูงานต่างประเทศ และดูงานการอนุรักษ์มรดกในประเทศเยอรมัน พระองค์จึงมีแนวคิดการฟื้นฟูอัตลักษณ์ การอนุรักษ์ของพระองค์จึงเป็นการอนุรักษ์แบบแนวคิดตะวันตกที่เน้น “สถานที่ศักดิ์สิทธิ์” เป็น “โบราณสถานของชาติ” แนวคิดการซ่อมจึงเป็นแนวคิดที่ใช้เทคนิคทางวิทยาศาสตร์ มีผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะทาง ผู้รับผิดชอบคือ พระมหากษัตริย์

3 หลังสมัยรัชกาลที่ 5 การอนุรักษ์เป็นการอนุรักษ์โบราณสถานที่เช่นเดียวกับสมัยรัชกาล แต่ผู้รับผิดชอบงาน “หัวเมืองมณฑล” อยู่ภายใต้หัวเมืองของมณฑลภาคกลาง ผู้รับผิดชอบคือเจ้าเมือง สมัยนี้การอนุรักษ์มีเป้าหมายชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยมีอารยะประเทศ อัตลักษณ์ในสมัยนี้เป็นการต่อรองกับประเทศตะวันตก เพื่อให้ประเทศอยู่รอด

4 สมัยปรีดี พนมยงค์ การอนุรักษ์ในสมัยนี้เกิดพร้อมกับการเติบโตของเมือง การวางผังเมืองให้ชุมชนเข้ามาอยู่ในเขตราชฐาน มีการปฏิรูปที่ดิน สถานศึกษาและสถานที่ราชการได้ผุดขึ้นจำนวนมาก ได้มีการนำโรงงานมาตั้งในเขตเมือง ผู้รับผิดชอบคือกระทรวงการคลัง (ปรีดี เป็นรัฐมนตรีคลัง) ที่ดินถือว่าเป็นที่ราชพัสดุ

5 ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการรื้อฟื้นประเพณี การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมถือว่าเป็นมรดกของแผ่นดิน บอกความเป็นอารยะ ย้ายโรงกลั่นสุระออกจากเขตเมือง ผู้รับผิดชอบคือ กรมศิลปากรและผู้ว่าราชการจังหวัด โดยเฉพาะกรมศิลปากรที่ได้รับยกฐานะขึ้นในสมัยนี้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง

ในปัจจุบันการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์มีหน่วยงานราชการ หน่วยงานท้องถิ่น สถานศึกษา ภาคเอกชนเป็นผู้ดูแล และอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือกระแสการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ส่งผลต่อการให้ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องรู้สึกหวงแหนและเห็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ ทั้งนี้เพราะเห็นทั้งมูลค่าและคุณค่าขององค์ประกอบทั้งหมดที่รวมเป็นอุทยานนั่นเอง

### ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

งานศึกษาต่อไป ควรศึกษาความวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวของอุทยาน โดยศึกษาทำที่ต่อการจัดการท่องเที่ยว ประโยชน์และการเสียประโยชน์ของคุณค่า มูลค่าของคนในชุมชน สะท้อนผลกระทบของคนในระดับจุลภาคต่อการนำไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเขามีส่วนและไม่มีส่วนร่วม และเป็นผู้ได้ผลกระทบเชิงบวก เชิงลบต่อการท่องเที่ยวที่เลือกไม่ได้



## References

- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2554). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559.**
- ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 23. (2511). จดหมายเหตุ คณะบาทหลวงฝรั่งเศสในแผ่นดินพระเจ้าเอกทัศกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. (2556). **การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์.** กรุงเทพมหานคร: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน..
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559.** กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว.
- Filipova, M. **Challenges before the achievement of a sustainable cultural tourism.** Tourism and hospitality management, 14(2), 311-322, 2008.
- Murphy, P.E. (1994). “**Tourism and sustainable development**” in W.F. Theobald (Ed.), Global Tourism: The Next Decade. Oxford: Butterwoth-hwinemann.